

JUSTYNA KOWALSKA

<https://orcid.org/0000-0003-4731-3832>

Uniwersytet w Białymstoku

Sprawozdanie z IV Białostockiej Letniej Szkoły Historii Kobiet, Augustów 5–15 sierpnia 2022 r.¹

Od 5 do 15 sierpnia 2022 r. w Augustowie odbywała się IV Białostocka Letnia Szkoła Historii Kobiet. Przedsięwzięcie to zorganizowane zostało przez Ośrodek Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobięcych przy współpracy Katedry Historii Kultury i Pracowni Historii Kobiet Uniwersytetu w Białymstoku. Tematem przewodnim tej edycji były *Badania historii kobiet. Projekty indywidualne i zbiorowe*.

Wśród uczestników szkoły letniej znaleźli się przedstawiciele ośrodków naukowych z całej Polski: Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetu Opolskiego, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku oraz Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Przedstawione referaty odnosiły się m.in. do kwestii historycznych, prasoznawczych, politologicznych, prawniczych czy też medioznawczych.

Obrady merytoryczne rozpoczął referat dr hab., prof. UJK Lidii Michalskiej-Brachy pt. *Dziewiętnastowieczne egodokumenty kobiece we współczesnej perspektywie badawczej*. Prelegent-

¹ Publikacja przygotowana/dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Edukacji i Nauki. Jest wynikiem udziału w projekcie „Ośrodek Badań Historii Kobiet – kontynuacja”.

ka przedstawiła wyniki badań dotyczących pozyskania zbiorów piśmiennej spuścizny kobiecej, które przechowywane są we Lwowie w ramach projektu Narodowy Program Rozwoju Humanistyki. Wskazano, że w trakcie badania przeanalizowano ponad 3300 nośników treści kobiecych, najczęściej o charakterze autobiograficznym – w tym wspomnień, listów, pamiętników, dzienników, a także twórczości publicystycznej. Celem badaczki było uzyskanie informacji na temat kobiecego wyobrażenia na temat roli kobiet w społeczeństwie XIX-wiecznym, co udało się ustalić m.in. dzięki analizie 37 tomów dziennika Anieli Kieniewicz. W wystąpieniu przytoczone zostały również cenne źródła wytworzone bądź zawierające wzmianki o Antoninie Machczyńskiej, Marii Dulębiance, Jadwidze z Działyńskich Zamojskiej oraz Wandzie z Wolskich Umińskiej.

Jako następna wystąpiła kolejna przedstawicielka Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., prof. UJK Olga Dąbrowska-Cendrowska z referatem pt. *Prasa kobieca jako źródło informacji o politykach (1990–2019)*. W wystąpieniu przedstawione zostały założenia oraz metodologia badań systemowych dotyczących prasy kobiecej w ujęciu porównawczym. Do badania wyselekcjonowano magazyny luksusowe, takie jak: „Twój Styl”, „Pani”, „Zwierciadło”, „Elle”, „Wysokie Obcasy Extra”, „Uroda Życia”, „Well”, „Cosmopolitan”, „Joy”, „Glamour”, a także „In Style”. Głównym celem planowanego badania była próba odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób periodyki polskie w latach 1990–2019 przedstawiały sylwetki polityków i polityczek na swoich łamach. Wśród istotnych założeń badań wskazano również chęć prezentacji sylwetek pierwszych dam Rzeczypospolitej na podstawie analizy wspomnianego typu prasy.

Jako trzeci wystąpił prof. Krzysztof Bracha z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach z referatem pt. *Maria z księgą i Maria księgą. Wzorzec kobiety w kaznodziejstwie późnego średniowiecza*. Prelegent w swoim wystąpieniu skupił się na prezentacji wyników badań analizy wytworów kaznodziejstwa średniowiecznego ze szczególnym uwzględnieniem kultu maryjnego. Na podstawie m.in. kazań przypisywanych Piotrowi z Miłosławia wskazał na fakt, że prezentowany „model maryjny” miał stanowić wzorzec postępowania w życiu codziennym, we wszystkich swoich aspektach behawioralnych. Maryja ukazywana była jako ideał pełen cnót duchowych i ziemskich przymiotów, konieczny do naśladowania dla

kobiet różnych stanów, z uwzględnieniem różnych sfer ich życia – społecznej, publicznej, rodzinnej, a nawet intymnej. W wystąpieniu zaprezentowany został zarówno wygląd zewnętrzny Matki Boskiej, jak i jej cechy charakteru, a także posiadane umiejętności, np. fakt, że potrafiła czytać.

Następnie prelekcję o tytule *Postaci kobiece w pamiętnikach Albrychta Radziwiłła* przedstawił dr Krzysztof Kossakowski z Uniwersytetu w Białymstoku. Prelegent wskazał na fakt, że mimo iż we wspomnianych pamiętnikach postaci kobiecych wymienionych było ponad 100 – zwykle były to jednostki o mniejszym znaczeniu. Z ważniejszych uwzględnione zostały m.in. Cecylia Renata z Habsburgów (żona Władysława IV), Anna Wazówna, królowa Konstancja (żona Zygmunta III), Elżbieta Wittelsbach oraz Elżbieta Kazanowska (druga żona Hieronima Radziejewskiego). Istotnym zaznaczeniem, jakiego dokonał prelegent, było to, że autor pamiętników opisywał sprawy polityczne z perspektywy urzędnika – ogromna ich część dotyczyła sejmu. Kobiety ówczesnie nie mogły być senatorami, były więc niejako „wykluczone na starcie”. Wskazano również, że pojawiającymi się na kartach pamiętnika postaciami w głównej mierze były królowe bądź istotne członkinie społeczności, raczej „występujące” na ważnych wydarzeniach (balach, pogrzebach) niż aktywne działaczki na arenie politycznej.

Autorką referatu pt. *Zagadnienia społeczne na łamach „Zwierciadła”*, która wystąpiła jako następną, była dr Maria Bau-chrowicz-Tocka. Prezentowane w wystąpieniu wyniki badań w głównej mierze oparte zostały na analizie reportaży oraz listów zamieszczanych na łamach „Zwierciadła” w latach 1957–1959. Zagadnieniem, na którym skupiono szczególną uwagę, była aborcja – w nawiązaniu do nowej ustawy z 1952 r. Prelegentka uwypukliła znaczenie periodyku w walce o prawa kobiet w zakresie aborcji i walki o własne zdrowie. W przebadanych materiałach często wskazywano na występujące w państwie trudności w dokonaniu zabiegu, a także na brak skutecznych środków antykoncepcyjnych mogących zapobiec niechcianym ciążom.

Jako kolejna referat pt. *Prawa wyborcze kobiet a liczba kobiet w organach władzy ustawodawczej* przedstawiła dr hab., prof. UwB Elżbieta Kuźlewska. Autorka w swoim wystąpieniu opisała proces przyznawania kobietom – zarówno w Polsce, jak i na całym świecie – praw wyborczych. Wskazała również na liczbę kobiet

w polskim Sejmie i Senacie po upadku komunizmu, a także przybliżyła stan reprezentacji kobiet zasiadających w Parlamencie Europejskim w poszczególnych państwach.

Następnie prelekcję pt. *Kobiety jako posłanki i marszałkowie Sejmu i Senatu III i IV RP* przedstawił dr hab., prof. UO Marek Biłokur. Wśród przytoczonych w wystąpieniu bohaterek znalazły się postacie: Gabrieli Balickiej, Jadwigi Dziubińskiej, Ireny Kosmowskiej, Marii Moczydłowskiej, Zofii Moraczewskiej, Zofii Sokolnickiej, a także Franciszki Wilczkowiakowej. Poruszona została również kwestia nadania kobietom praw wyborczych już w 1918 r. dzięki „Dekretowi o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego”.

Kolejny referat, przedstawiony przez mgr Agnieszkę Witek, nosił tytuł *Rola kobiet w tworzeniu trwałego dziedzictwa w domostwie drobnoszlacheckim*. Prelegentka w swoim wystąpieniu przybliżyła proces stawania się gospodynią domową, poczynając od zamążpójścia, przenosin do domu męża oraz finalnie – objęcia nowej roli życiowej. Wskazano na fakt, że kobieta w okolicznościach przedstawionych w tytule musiała nosić miano wszechstronnej – spoczywało na niej bowiem bardzo wiele obowiązków związanych zarówno z prowadzeniem gospodarstwa, jak i opieką nad dziećmi.

Mgr Patrycja Dajnowicz-Brzezik z Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku przedstawiła natomiast referat zatytułowany *Moda Polska. Sylwetki, ekspresja postaw i emancypacji kobiet*. W wystąpieniu poruszony został fakt, że poczytne w badanym okresie periodyki, jak „Kobieta i Życie” oraz „Moda i Życie Praktyczne”, na swoich łamach zamieszczały artykuły opisujące współczesne trendy modowe oraz udzielały wskazówek, w jaki sposób przerabiać posiadane ubrania, a także m.in. jak nauczyć się szydełkować. W referacie zaprezentowano również sylwetki najistotniejszych postaci w artystycznym przemyśle tekstylnym: „polskiej Coco Chanel” – Jadwigi Grabowskiej, Jerzego Antkowiaka, Grażyny Hase oraz autorki modowej rubryki w „Przekroju” i jednocześnie założycielki legendarnego „Hofflandu” – Barbary Hoff.

Następnie prelekcję pt. *Liga Kobiet 1945–1989. Podsumowanie* przedstawiła prof. zw. dr hab. Małgorzata Dajnowicz. Autorka w swoim wystąpieniu zreasumowała realizowany przez swój zespół grant badający oficjalną i jednocześnie największą organizację kobiecą funkcjonującą w Polsce Ludowej. Wskazano na zadania realizowane przez Ligę mające niebagatelny wpływ na życie kobiet

(jak chociażby oferowanie poradnictwa pracy, udzielanie porad prawnych, organizowanie szkoleń, zawodowych kursów doszkalających) i opisano najprężniej działające ośrodki na terenie całego kraju oraz ich osiągnięcia. Wystąpienie zwieńczono udzieleniem odpowiedzi na pytanie, na ile Liga Kobiet była bytem samodzielnym w odniesieniu do ówczesnej sytuacji politycznej w państwie.

Kolejny referat, przedstawiony przez prof. zw. dr hab. Jolantę Chwastyk-Kowalczyk z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, nosił tytuł „*Amicus*” – *oswajanie lęku pacjenta Świętokrzyskiego Centrum Onkologii poprzez informację. Działalność redaktorek Joanny Chądzyńskiej i Izabeli Opalińskiej*. Prelegentka w swoim wystąpieniu przybliżyła tematykę kwartalnika „Amicus”, będącego pismem informującym pacjentów o profilu działalności wspomnianej placówki medycznej – mowa tu zarówno o profilaktyce, diagnostyce, sposobach leczenia, jak i prawach przysługujących pacjentowi. Wskazano na ogromne zasługi dwuosobowej redakcji tworzącej periodyk, jak również na zaangażowanie i wsparcie prof. Stanisława Góździa – dyrektora Świętokrzyskiego Centrum Onkologii. Zdaniem autorki wystąpienia niniejsze czasopismo jest doskonałym źródłem wiedzy o onkologii dzięki licznym materiałom pisany przez lekarzy, ale również zawierającym recenzje filmów i książek o wskazanej tematyce, mającymi na celu „uczenie kultury choroby” pacjentów kieleckiej placówki.

Jako kolejny prelegent referat pt. *Polityka edukacyjna w Polsce Ludowej na łamach prasy dla kobiet. Przypadek Ustawy o likwidacji analfabetyzmu z dnia 7 kwietnia 1949 roku* przedstawił dr Łukasz Jędrzejski, reprezentujący Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Autor w swoim wystąpieniu przedstawił metody walki Polski Ludowej z analfabetyzmem, opisując zarówno rozwiązania o łagodniejszym charakterze, jak dobrowolne wysyłanie na kursy, jak i środki przymusu dla „bardziej opornych” jednostek. Prelegent przytoczył również dane statystyczne wskazujące na fakt, że po trzech latach od wprowadzenia w życie ustawy przeszkolonych zostało ponad 600 tys. analfabetów w wieku do lat pięćdziesięciu (w meldunku pełnomocnika rządu z 21 grudnia 1951 r. widnieje znacznie większa liczba – 845 402 osoby).

Następny referat zaprezentowany został przez dr Justynę Zajko-Czochańską z Uniwersytetu w Białymstoku i nosił tytuł *Edukacyjna rola „Przyjaciółki” w latach 1956–1975. Podsumowanie*

i postulaty badawcze. Wystąpienie miało na celu przedstawienie podsumowania wieloletnich badań autorki nad periodykiem kobiecym skierowanym do konkretnej grupy odbiorczyń, tj. kobiet wiejskich. Opisane zostały zarówno wyodrębnione w „Przyjaciółce” stałe rubryki dotyczące kwestii edukacyjnych, jak np. zdrowia, higieny, urody, mody, wystroju wnętrz, a nawet obsługi sprzętów gospodarstwa domowego, jak i przybliżono istotną w czasopiśmie rubrykę obejmującą listy oraz bezpośrednio poradnictwo. Autorka wyjaśniła również znaczenie tytułu periodyku, wskazując na fakt, że miał być on swoistego rodzaju „przyjaciółką” kobiet wiejskich – powiernicą, podsuwającą przydatne porady oraz możliwe rozwiązania trapiących je problemów.

Autorką referatu pt. *Problematyka kobieca w przekazie PKF. Praca zawodowa*, który został kolejno zaprezentowany, była mgr Justyna Kowalska z Uniwersytetu w Białymstoku. Prelegentka przedstawiła czynniki (zarówno subiektywne, jak i obiektywne) mające wpływ na ogromny wzrost zatrudnienia kobiet w latach 1950–1955 oraz przytoczyła dane statystyczne, a także wykresy ilustrujące ów przyrost. Wskazane zostało kilka istotnych, występujących stale w przekazie kroniki sylwetek kobiecych: robotnicy, przewodniczki pracy, matki pracującej, jednostki piastującej wysokie stanowiska urzędowe oraz kierownicze. Poruszono również temat tworzonej w ramach ułatwienia podejmowania przez matki pracujące infrastruktury – przyzakładowych żłobków czy też przedszkoli.

Następnie prelekcję pt. *Helena Bartoszek-Zastawniakowa (1909–1971) – krakowska współpracowniczka „Mojej Przyjaciółki”* przedstawiła dr Katarzyna Wodniak z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Prelegentka przybliżyła życiorys tytułowej bohaterki, od początkowych lat jej edukacji, poprzez małżeństwo z piłkarzem dr. Franciszkiem Zastawniakiem i pracę w redakcji periodyku. Wskazane zostało, że Bartoszek-Zastawniakowa była jedną z najlepiej wykształconych publicystek „Mojej Przyjaciółki”, łącząc ową pracę z prowadzeniem gospodarstwa domowego (był to jej zawód) oraz realizowaniem rozległych zainteresowań literackich i muzycznych.

Jako kolejna z referatem pt. *Zofia Romanowiczówna (1842–1935), lwowska nauczycielka i pamiętnikarka* wystąpiła mgr Katarzyna Świetlik z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wystąpienie stanowiło podsumowanie badań mających się znaleźć w dysertacji doktorskiej autorki, której podstawą jest dziennik (pro-

wadzony przez 80 lat), listy Zofii do przyjaciół oraz analiza dzieł jej autorstwa. Akces do wyżej wspomnianych źródeł uzyskano dzięki licznym kwerendom archiwalnym zarówno w placówkach polskich, jak i zagranicznych. W swojej wypowiedzi doktorantka przybliżyła również życiorys tytułowej bohaterki, ze szczególnym uwzględnieniem relacji Romanowiczówny z matką, uczestnictwa w powstaniu styczniowym, pracy dydaktycznej oraz przynależności do wielu stowarzyszeń związanych z socjetą lwowską.

Następne wystąpienie zatytułowane *Tradycja i zmiana. Emancypacja kobiety na łamach „Kuriera Lwowskiego”* należało do mgr. Pawła Wosia z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Referat oparty został w głównej mierze na artykułach pochodzących ze wspomnianego periodyku, ale również dodatku do niego – „Głosu Kobiet” – skierowanego przede wszystkim do żeńskiej części odbiorców. Zgodnie z relacją odnaleźć w nim można było kwestie dotyczące problematyki rodzinnej, porad prawnych, zdrowotnych oraz przede wszystkim materiałów mających na celu zaszczerpienie w kobietach chęci walki o wolność oraz „wykroczenia” poza dotychczasowe sztywne ramy tradycji dotyczących ról społecznych mężczyzn i kobiet. W wystąpieniu zaprezentowane zostały również sylwetki Marii Wysłouchowej oraz Marii Dulębianki, które ściśle związane były z prezentowaną przez autora problematyką.

Mgr Karolina Biedka, reprezentująca Uniwersytet Opolski, przedstawiła natomiast referat pt. *Laurence Alma-Tadema (1865–1940). Historia życia oraz działalność na rzecz Polski i Polaków*. Prelegentka przybliżyła sylwetkę nierozpoznaną w szerszym gronie bohaterki – pisarki, poetki i tłumaczki – córki wybitnego angielskiego malarza holenderskiego pochodzenia Lawrence’a Alma-Tademy. W wystąpieniu wybrzmiało ogromne zainteresowanie Laurence Alma-Tademy kulturą Polski – jej wieloletnią przyjaźń z Ignacym Janem Paderewskim, pobytach w Polsce, braniem udziału w ważnych dla historii naszego kraju uroczystościach (rocznica urodzin Chopina i bitwy pod Grunwaldem), sporządzanie przekładów i tłumaczeń tekstów z języka angielskiego na polski i odwrotnie. Istotnym przypomnieniem jest również działalność społeczno-polityczna opisywanej postaci – szeroko zakrojona aktywność charytatywna na rzecz Polski podczas I wojny światowej i bliska współpraca z Komitetem Generalnym Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce oraz w latach 1915–1917 – z Romanem Dmowskim.

Następne wystąpienie w trakcie obrad merytorycznych – *Sylwetki naukowczyń na łamach magazynów typu people – analiza na przykładzie „Vivy” (1997–2007)* należało do mgr Weroniki Sałek z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Prelegentka przedstawiła profil badanego czasopisma, określając je mianem „elitarnego” oraz monopolisty na rynku polskim w badanym okresie. Prezentowane w periodyku sylwetki dowodziły, że kobiety mogą pełnić różne role społeczne (związane z konstrukcją porządku społecznego) w zależności od przestrzeni, w której są umieszczane. W wystąpieniu przedstawiono zarówno analizę ilościową (odnoszącą się do aktywności zawodowej kobiet, ich wykształcenia oraz roli społecznej w przestrzeni publicznej), jak i jakościową, a więc problematykę podejmowaną na łamach magazynu – cechy kobiet sukcesu, samo definiowanie tego pojęcia, kwestie awansu zawodowego, relacji międzyludzkich w pracy, emigracji zawodowej oraz personalnych odczuć względem pracy.

Jako kolejna wystąpiła mgr Natalia Walkowiak z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach z referatem pt. *Rozwój prasy adresowanej do żeńskiego odbiorcy w Polsce i we Francji – rys historyczny*. Wystąpienie związane było z realizowaną przez doktorantkę dysertacją dotyczącą komparatystycznej analizy komunikowania o zdrowiu na łamach polskich i francuskich magazynów kobiecych w latach 2008–2019. W przedstawionym referacie uwzględnione zostały zarówno wyjaśnienie wyboru ram czasowych, jak i przedłożenie hipotez i metod badawczych. Autorka zaprezentowała także czasopisma (polskie i francuskie), jakie będzie brała pod uwagę podczas badania.

Następne wystąpienie, autorstwa mgr Agaty Chrobot, pt. *Biznes Klub Malowany Szminką. Działalność, wsparcie, przedsiębiorczość kobiet* dotyczył znanej świętokrzyskiej organizacji non profit, której mottem (a zarazem głównymi filarami działalności) są „rodzina – biznes – nauka – pasja”. Prelegentka opisała zakres działalności instytucji, jej główne założenia, sposób realizowania podejmowanych czynności, a także ciekawe rozwiązanie związane z rekrutacją nowych członkiń (jest to zamknięte i elitarne grono – pretendentka mogła wstąpić do klubu jedynie poprzez nominację jego członkini). Wśród aktywności Biznes Klubu wyróżniono udział w corocznych finałach Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, współpracę m.in. z Fabryką Marzeń, akcje charytatywne, w szcze-

gólności dotyczące pomocy potrzebującym dzieciom, ale również promowanie ziemi świętokrzyskiej oraz marek własnych.

Przedostatnie wystąpienie na tegorocznych obradach Białostockiej Letniej Szkoły Historii Kobiet nosiło tytuł *Poradnictwo na łamach „Filipinki” 1957–1989. Przyczynek do badań* autorstwa mgr Julii Litwin. W referacie poruszone zostały kwestie cech periodyku sprawiających, że skierowany był on do specyficznej grupy odbiorczyń, jaką są dziewczęta (nastolatki, młode kobiety, studentki, uczennice kursów zawodowych itp.). Wskazano zarówno podejmowaną tematykę, jak i czynniki: format, szata graficzna, stałe oraz zmieniające się rubryki. Zdaniem referentki „Filipinka” w swoich założeniach miała za zadanie radzić, bawić, a jednocześnie wychowywać młode pokolenie Polek.

Referatem zwieńczającym obrady niniejszego przedsięwzięcia naukowego było wystąpienie mgr Agnieszki Zaniewskiej z Uniwersytetu w Białymstoku pt. *Liga Kobiet na Białostocczyźnie w latach 1945–1989. O podstawach źródłowych*. Prelegentka wskazała miejsca i rodzaje pozyskiwanych przez siebie materiałów źródłowych (m.in. Archiwum Państwowe w Białymstoku, Archiwum Państwowe w Suwałkach, Muzeum Historyczne w Białymstoku, materiały prasowe, zasoby prywatne (kroniki, dyplomy, legitymacje), wywiady, niepublikowane kroniki), a także wskazała na sprzeczności licznie występujące w informacjach pochodzących ze sprawozdawczości organizacji. Przedstawiła również zestawienie dotyczące liczebności członkiń, ich realną działalność w terenie oraz wskazała na najczęściej podejmowane przez organizację aktywności, mające na celu niesienie rady i pomocy żeńskiej części społeczności polskiej.

Po każdorazowym zakończeniu części merytorycznej obrad w danym dniu następowała sesja dyskusyjna, w trakcie której uczestnicy konferencji mieli okazję podzielić się swoimi spostrzeżeniami oraz uwagami na temat poruszanej problematyki. W niniejszych częściach padały propozycje rozwiązań i sugestie mające na celu pomóc młodym badaczom w pracy nad własnymi dysertacjami doktorskimi.

Po sfinalizowaniu wymiany zdań prof. Małgorzata Dajnowicz dokonała uroczystego zamknięcia obrad, dziękując obecnym za przybycie oraz zapraszając do wzięcia udziału w kolejnej, planowanej na rok 2023, piątej już edycji Białostockiej Letniej Szkoły Historii Kobiet.